

Mirko Raguž

SENJSKO SJEMENIŠTE I ŠKOLSTVO U SENJU I OKOLICI

Dr. sc. Mirko Raguž, Senj

UDK: [377.5/6 : 254.4] SENJ : [373 + 373.5] SENJ, SV.
JURAJ, VRATNIK, KRASNO) (497.5) "1806/2006" (091)

Izlaganje na znanstvenom skupu

Potkraj prošle 2006. godine Senj je skromno, ali dostojanstveno obilježio visoke obljetnice pučkog školstva (360 godina senjske pučke škole, 170 godina nacionalnih pučkih škola u Krasnu, Sv. Jurju i Vratniku) i time znatno pridonio sveukupnom bogatstvu svoje prošlosti. U ne tako davnoj prošlosti na senjskom je području djelovalo 26 pučkih škola, a danas (u godini 2007.) samo jedna, i to Osnovna škola S. S. Kranjčevića u Senju s 432 učenika, s područnim razrednim odjelima: u Sv. Jurju 61 učenik, Krasnu 56 učenika, Vratniku 12 učenika, Krivom Putu 2 i Jablancu samo jedan učenik. U rujnu 2007. i ova će se škola zatvoriti, jer ostaje bez đaka. Djeluje i jedna srednja škola - P. R. Vitezovića u Senju s nezvjesnom budućnošću s obzirom na broj polaznika. U prošlosti je djelovalo i visoko učilište, osnovano godine 1906., počelo s radom akademske 1906/07. godine, jedino na zapadnom dijelu sjeverne Hrvatske, poznato po mnogim značajnim ličnostima koje su obilježile ono doba i ostavile trajan pečat u intelektualnom, političkom i gospodarskom životu Hrvatske. Riječ je o senjskom sjemeništu i teološkom učilištu u Senju. I o njemu je ovdje riječ. Prije punih 200 godina u Senju je otvoreno sjemenište i u njemu teološko učilište u trajanju od četiri godine. Jedno je vrijeme u njegovu sastavu djelovao i filozofski licej. Za to vrijeme kroz njega je prošlo preko tisuću studenata, a s uspjehom je ovaj studij u Senju završilo oko 700 svećenika. U ovome radu upravo i govorimo o prosvjetnom djelovanju ovih ustanova.

Ključne riječi: učitelj, svećenik, student, škola, gimnazija, licej, teološki studij.

* * *

Od dolaska Hrvata u ove krajeve pa sve do 16. stoljeća pre malo je sačuvanih podataka koji pouzdano i potpunije govore o hrvatskom školstvu toga vremena.

Prvo okupljanje djece i mladeži u samostanima i župnim crkvama da nauče čitati i pisati, a ponešto i računati, bili su prvi znakovi pojave škola u Hrvatskoj za vrijeme narodnih vladara. Iako je premalo dokumenata koji govore o tim prvim školama, pouzdano se zna da su one nastajale uz kaptole i samostane (u organizaciji pojedinih crkvenih redova u to doba). I prije nego što su se Hrvati konačno skrasili na ovim prostorima, u stalnom sukobu sa starosjediocima, ali i susjednim narodima, nije se čekalo neko novo vrijeme već se usporedo sa stalnim osvajačkim i obrambenim ratovima postupno razvijala i pismenost među Hrvatima. «Redovnici su se bavili odgojem i obrazovanjem mladeži, ne samo one koja se imala obrazovati za svećenike nego i za svjetovnjake.» (Šišić, 1925.)

Prvi tragovi škole u Senju vezani su također uz Katoličku crkvu. Svećenici su okupljali dječake koji su se kanili posvetiti svećeničkom zvanju. Odgajali su ih i poučavali kako su najbolje znali u obavljanju crkvenih zadaća, ali i u čitanju, pisanju i prepisivanju crkvenih knjiga. «Mlađe ljude, u kojima je bilo spremne i volje, sabirali su oko sebe, poučavali ih u vjerskim istinama i obredima, a kada su to znali, tad su ih redili.» (A. Rački: Katolički list, Stogodišnjica senjskoga sjemeništa, 1906., br. 1).

Senjskoj biskupiji trebalo je dugo vremena da osnuje jedno visoko učilište i odgajalište budućih svećenika. Na tom su putu stajale brojne zapreke. U doba turske navale s istoka, osvajanje najboljih zemljišnih posjeda po pojedinim dijelovima Senjske i modruške ili Krbavske biskupije, te državne mjere oko stvaranja Vojne krajine bile su glavne smetnje i glavni razlozi za odgađanje otvaranja škole za potrebe Crkve, ali i šire. Do godine 1770. nije bilo niti jedne škole na selu u Hrvatskom primorju. Ali već godine 1775. nalazimo trivijalnu školu u Sv. Jurju, Brinju 1772. godine, Novom Vinodolskom 1786., u Bribiru 1787. itd. Još prije postojala je škola u Otočcu, Ogulinu i Gospiću godine 1765. To je bilo vrijeme velikih aktivnosti oko osnivanja škola. Prema izvješću baruna Becka, vrhovnog krajiškog

nadzornika, do 1775. sve su satnije u Vojnoj krajini imale vojničke trivijalne škole. U senjskom okruženju mnogo ranije djelovala je na Rabu gradska škola još 1408., a na Pagu 1466. godine. Ove su se gradske škole održavale o trošku gradova u kojima su djelovale.

OSNIVANJE PRVIH ŠKOLA

Po dolasku u Senj godine 1646. pavlini su u samostanu u kojem su ranije djelovali dominikanci, po nalogu biskupa Agatića, otvorili privatnu školu, koja bi odgovarala osnovnoj školi. Tako tvrdi Andrija Rački (Katolički list, 1906. br. 3) i kaže da su tako radili samostanci svugdje u nas, «pak nijesu jamačno nit pavlini senjski u tome zaostajali kao prijatelji knjige i znanosti.»

Zahvaljujući uložnim naporima senjskog biskupa Pohmajevića, godine 1725. otvara se latinska škola koja već 1734. ima svih šest razreda, i to: prvi razred - parva, drugi razred - principia, treći razred - gramatika, četvrti razred - sintaksa, peti razred - poezija i šesti razred - retorika. To je bio standardni oblik tadašnjih gimnazija, latinskih škola. Ova srednjoškolska ustanova u Senju osnovana je radi školovanja svećeničkog kadra, ali i za šire potrebe građanstva, jer su bogatiji građani na taj način osiguravali bolju naobrazbu svoje djece. Vodili su je senjski pavlini i biskup Pohmajević od njih je očekivao da će njegovu biskupiju obogatiti «vrsnim i sposobnim propovjednicima i katehetima». Ta nadanja nisu zadugo trajala. Zaredale su se pritužbe na rad pavlina i na njihovu izobrazbu u gimnaziji. Biskup Benzoni povlači svoje svećenike iz gimnazije zbog štetnog utjecaja školskih učitelja. Pavlini dobivaju opomenu od nadležnih tijela, a kasnije dolazi do ukidanja pavlinskog reda i zatvaranja njihovih zavoda. Rad gimnazije dolazi u pitanje.

Sve do 1770. godine u cijeloj austrijskoj carevini školstvo nije bilo uređeno pa je zaredao niz pokušaja i prijedloga za ustrojem jedinstvene osnove rada u školama. Te 1770. godine austrijska kraljica Marija Terezija donosi prijedlog da se «izda što potpunija osnova za cjelokupno školstvo, koja bi imala određivati putove, kako da se odgoje domovini vrijedni građani i kršćani pa bi škole valjalo ova-

ko razdijeliti: opće trivijalne škole, realke i latinske škole». (Cuvaj, 1910., str. 408-409). Stoga poziva opata Ivana Felbigera u Beč da preuzme vođenje glavne škole i pozabavi se preustrojem školstva. Konačno godine 1774. Felbiger predlaže *Algemeine Schulordnung für deutschen Normal-Haupt-und Trivijal-schulen in sommtlichen k.k. Erblandern - Opći školski red u 19 točaka*. Tim je Općim školskim redom stvorena temeljna osnova podjele škola i nastavne osnove u njima. Trivijalne su škole u pravilu dvorazredne (dvogodišnje), glavne škole trorazredne (trogodišnje) i glavne uzorne škole, ili normalke četvereorazredne, s dva tečaja u završnom razredu iz kojih su se izdvajali budući učiteljski kandidati. Naime, te četverogodišnje pučke škole imale su pravo izdvajati sposobnije učenike koji bi se posvetili učiteljskom pozivu. Uključivali bi se u posebne tečajeve i seminare, nakon kojih bi polagali ispite i tako se osposobljavali za učitelje (I. Dumbović, 1991.). Niža početna škola trebala se otvoriti u svakoj župi, a više početne škole– glavne škole u svakom okružju. Oba razreda trivijalne škole jednaka su prvom i drugom razredu glavne škole. Trivijalne škole imale su gdje gdje samo jedan razred, drugdje dva razreda, a s donošenjem novih školskih propisa taj se odnos mijenjao.

Prema programu normalne su škole bile neka vrsta realne gimnazije, ali su se ipak razlikovale. Kada je 1771. u Beču otvorena prva normalna škola, iz Senja je poslan jedan učitelj upoznati se s pravilima obučavanja u toj školi (A. Cuvaj, Građa za povijest školstva, sv. I, str. 407-408). Tako je Senj gotovo među prvima dobio učitelja obrazovanog za rad u normalnoj školi.

Kako Opći školski red nije bio svugdje prihvaćen u praksi, posebice u Mađarskoj, carica Marija Terezija izdaje 1777. novi školski red za Ugarsku i njoj pridružene kraljevine Hrvatsku i Slavoniju pod nazivom *Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas* od 22. kolovoza 1777. i njime donekle udovoljava vladajućim strukturama u državi, ali se ni on nije u potpunosti primjenjivao na zadovoljavajući način. Hrvatskom jeziku dano je sporedno mjesto, dok je njemački jezik ponovno u nekim školama istican kao važan predmet. Prema ovoj školskoj na-

redbi, škole su se dijelile na normalne i narodne škole. Gimnazije su imale pet razreda, od kojih su prva tri gramatikalni, a druga dva humanitarni. Prije toga su gimnazije, kako je to već rečeno, imale šest razreda, od kojih je prvi (parva) oduzet gimnaziji i pripojen pučkoj školi. Treba spomenuti da su gimnazijama pripojene i mudroslovne akademije u trajanju od dvije godine i u njima se predavala logika, povijest filozofije, matematika, prirodopis i fizika. Kako i ova naredba nije u potpunosti ušla u školski život, ozbiljnije se počelo odmah iza toga razmatrati novi prijedlog kojim bi se ovaj *Ratio educationis* iz 1777. preuređio, prilagodio i prihvatio na opće zadovoljstvo svih ranije spomenutih država. Tako se godine 1806. donosi novi *Ratio educationis* i njime se uređuju škole sve do 1845. kada je donesena nova školska naredba pod nazivom *Sustav početnih učionica (Systema scholarum elementarium* od 16. srpnja 1845.). Podjela škola ostala je gotovo ista, samo što se narodne škole razlikuju po mjestu djelovanja. Prema ovoj posljednjoj administrativnoj naredbi škole su se dijelile na niže i više škole. Prva su se dva razreda zvala niža osnovna škola, a druga dva, treći i četvrti, združeni s nižim razredima zvali su se višim osnovnim školama. U okvirima ovih spomenutih školskih naredbi djelovale su škole u Hrvatskoj, a onda i ove na senjskom području. U ono vrijeme imale su europsku dimenziju ustroja i rada. Njihova primjena nije se svugdje podjednako provodila.

Naredbom iz 1806. g. određeno je da se u gimnazijama kao nastavni upotrebljava latinski jezik. Međutim, već godine 1792. u gimnazije se uvodi mađarski jezik kao neobvezatan predmet, da bi ga Hrvatski sabor 1827. godine uveo kao redovan nastavni predmet (I. Dumbović, 1991.).

Kada je pavlinski red ukinut, godine 1786. u senjskoj gimnaziji nastale su teškoće, posebice kadrovske naravi. Nedostatak učitelja i profesora uz stalni nedostatak novca temeljna je teškoća hrvatskog školstva u to vrijeme i često ćemo ovaj problem isticati jer je značajnije pridonosio otvaranju, odnosno zatvaranju škola. Već tada je u Senju djelovala normalka pa su se godinu dana kasnije, 1787. franjevci ponudili voditi normalku i latinsku školu. U to je vrijeme djelovala i nautička škola. Godine 1785. u Senju je otvorena

jedna vrsta realke s dva tečaja. Polazak joj je bio slab pa je poslije tri godine dokinuta. Ta je škola imala zadaću osigurati i više znanja iz područja obrtno struke radi pripremanja mladeži za više tehničke zavode. Normalka je već postojala i vodili su je biskupijski svećenici. Spomenuo sam da je gorući problem nastavnički kadar. Premalo je učitelja u to doba.

Po odlasku pavlina školstvo nakratko preuzimaju franjevci, na veliki nagovor senjskih crkvenih vlasti. Iz mjesečnih i polugodišnjih izvješća Generalnoj komandi 1801. godine saznajemo da je u nižoj normalci u Senju bilo 78 đaka, a u višoj 31. Učitelj u nižoj normalci u Senju bio je Josip Bergi, a u višoj nadučitelj Schalmayer (Biskupski arhiv Senj, Spisi, 1801.). Godine 1803. u nižoj normalci bile su tri skupine polaznika s ukupno 71 učenikom. U prvoj skupini bilo je 25, drugoj 32 i trećoj 14 polaznika. Iz popisa polaznika saznajemo da su to djeca ne samo iz Senja već i iz Kompolja i Poljica, a životna im je dob između sedam i četrnaest godina. U višoj normalci nalazimo iste godine 44 učenika, a nadučitelj im je bio Josip Bergi (Biskupski arhiv Senj, F-XIII, br. 36). To je samo jedna sličica iz povijesti senjske normalne škole.

OTVARANJE SENJSKOG SJEMENIŠTA

U Senju je otvorena i djevojačka škola 1800. To je dvadeset pet godina kasnije od otvaranja prve djevojačke škole u Karlovcu. Godine 1802. zatvara se senjska gimnazija, a godine 1806. otvara se senjsko sjemenište u bivšem franjevačkom samostanu, a u sjemeništu teološko i filozofsko učilište. Biskup Ježić otvara godine 1808. i filozofsko učilište, jer bi bez njega svećeničkim kandidatima bio otežan upis na teološki studij. To je bilo u skladu s ondašnjim školskim propisima. Pa iako ova prosvjetna institucija nije imala svoj pravocrtni razvoj, stvorila je bogato duhovno žarište i stjecište budućih intelektualaca koji su obilježili svoje doba kvalitetnim pedagoškim i kulturnim učincima na dobrobit ne samo Crkve nego i cijele Hrvatske. Njezin se razvoj od samih početaka prosvjetnog djelovanja i rada može podijeliti u tri glavne cjeline, u kojima je bilo uspona i

padova, ovisno o financijskoj potpori, kvalitetnim kadrovima i samoj nastavnoj osnovi prema kojoj se radilo u sjemeništu, odnosno na teološkom učilištu i u gimnaziji. (M. Bogović, 1999.)

Ulažu se veliki naponi za ponovnim otvaranjem senjske gimnazije i konačno se 1808. ona ponovno otvara bez kadrovske povezanosti s bilo kojom redovničkom zajednicom. Mukotrpnim zalaganjem i brigom oko osiguranja profesora na tek otvorenom senjskom sjemeništu izdvajala se posebna skrb oko prostora i novca. Teološko je učilište počelo akademske 1806./07. godine u franjevačkom samostanu s 48 pitomaca, a samo godinu dana kasnije s 50 pitomaca. I upravo kada se sve to osiguralo, sjemenište 1810. zahvaća požar i sve se dobre namjere oko ovoga visokog učilišta odgađaju do 1816. Te se godine ponovno otvara sjemenište. U vremenu između 1809. i 1813. i francuska uprava nastoji pozitivno djelovati na razvoj školstva, pa mjerodavne školske strukture u Senju to s dosta umješnosti i koriste. Marmont uvodi posebna pravila rada u gimnaziji u kojima u četiri poglavlja najprije razrađuje kompetencije ravnatelja, zatim razrađuje nastavnu osnovu u oba razreda, o završnim ispitima, te o podjeli nagrada. Ta su pravila išla u prilog unapređivanju rada i djelovanja ove srednjoškolske ustanove. U početku u sjemeništu djeluje teološka škola koja se još zove i fakultet u trajanju od četiri godine. U njoj rade četiri profesora na čelu kojih je Filip Vukasović. Tih prvih godina na ovom su teološkom učilištu radili: Franjo Livak, koji predaje povijest Crkve, Franjo Vrinjanin predaje Sveto pismo i pomoćne predmete (istočne jezike i hermeneutiku), Vinko Parac predaje dogmatsku i polemičku teologiju i Grga Pančić, stručnjak za kanonsko pravo, moralnu teologiju i pastoral. (M. Bogović, Senj, 1999., str. 21-26) Senjsku gimnaziju prate teškoće kadrovske naravi, gubi pravo javnosti godine 1820., a sedam godina kasnije prestaje i s radom. S radom prestaje 1820. g. i nautička škola. Da se sve ovo ne dogodi, velike napore čini biskup Ježić, ali s malo uspjeha. Nedostaje pripravnika za filozofski licej pa zatvaranjem senjske gimnazije nastaju znatnije teškoće jer su od tada obje te ustanove djelovale kao privatno-pravne.

SENJSKI TEOLOZI U ŠKOLSTVU

BISKUP MIRKO OŽEGOVIĆ NA ČELU SENJSKOG ŠKOLSTVA

Tridesete godine devetnaestoga stoljeća bile su kritične godine senjskoga školstva. Godine 1836. Senj je imao jednu trirazrednu nadučionicu, jednu djevojačku školu s ukupno 166 polaznika. Imao je i dvije nedjeljne škole s 19 učenika. Od 1816. do 1849. filozofski licej radi vrlo otežano. Osim ovih škola, djelovale su još i pučke škole u Sv. Jurju, Jablancu, Krasnu, Vratniku i Krivome Putu. Društveno-političke okolnosti u Hrvatskoj tridesetih godina 19. st. išle su donekle na ruku otvaranju novih škola i upravo se 1836. godine na senjskom području otvaraju tri pučke škole, i to u Vratniku, Krasnu i Sv. Jurju. (FATA, Parochiarum, Sv. Juraj, 1836.) Desetak je godina ranije, 1825. u Jablancu otvorena pučka škola. Još godine 1819. Meternich je rekao da mu ne treba učenih ljudi već dobrih i poslušnih građana. Zato u njegovo doba školstvo u cjelini nazaduje.

Kada je u Sv. Jurju 1836. godine otvorena nacionalna škola, mjesni je župnik bio Ambroz Krišković, student senjskog sjemeništa. Za učitelja je imenovan mještanin Karlo Biondić. U Vratniku je otvorena škola iste godine. Mjesni župnik Henrik Maar, student senjskog teološkog učilišta, bilježi u svom izvješću biskupu Ožegoviću da je za učitelja imenovan Božo Maras. Nešto kasnije, oko 1890., za učitelja u Vratniku dolazi Mihovil Banić iz Kopolja, inače svećenik i senjski student teologije. U Krasnu je svećeničku službu obavljao Anton Krišković, također senjski student, koji je kasnije prešao u vratničku župu i tamo umro godine 1895. U Jablancu je dugo radio i djelovao svećenik senjski teološki student Ivan Ivšić. Mnogo ranije, kada je škola otvorena godine 1825., u Jablancu je svećeničku službu obavljao Mihovil Martinčić, također student teološkog učilišta u Senju od 1916. do 1919. godine. Je li bio prvi učitelj u toj školi, nisam našao nikakvih podataka, ali se odmah nakon izgradnje škole uselio u učiteljski stan. Prema Ivšićevim izvješćima što ih je redovito slao senjskome biskupu, može se zaključiti da je predavao

vjeronauk jer sustavno i kronološki nabraja vjeronaučne teme koje je radio s djecom od prvog do četvrtog razreda. (BAS, Spisi, Jablanac, 1868., str. 1341) Ovi spomenuti svećenici i učitelji bili su obrazovani, vješti u metodičkim umijećima i didaktičkim načelima, pa su znalački kvalitetnije pristupali svojim dužnostima u odnosu na ranije učiteljske osobe koje su djelovale bez takve naobrazbe. Bili su cijenjeni u svojim mjestima rada i djelovanja, a i lakše su ostvarivali moralna i etička načela za koja su se zalagali u radu s najmlađima. U stalnom kontaktu s učenicima i njihovim roditeljima jačali su spone između Crkve i škole u mjestu. Stoga su bili cijenjeni i kao moralne i obrazovane osobe.

S dolaskom u Senj biskupa Ožegovića, mnoge se stvari u svezi sa senjskim školstvom značajnije mijenjaju. Senjski biskup Mirko Ožegović velik je poznavatelj duhovnih prilika u čitavoj Hrvatskoj. Kada se postavilo pitanje uređenja pučke prosvjete u Saboru, biskup Ožegović bio je na čelu skupine predstavnika Hrvatske, Slavonije i Dalmacije koja je imala zadaću izraditi prijedlog o temeljnom uređenju pučkih škola. Iz ove je biskupije, na čelu koje je bio biskup Ožegović, potekla ideja da se stvaraju knjige i udžbenici na jedinstvenom jeziku (Zapisnik Vrhovnog školskog ravnateljstva od 31. listopada 1835.). Tom je prigodom senjski biskup predložio Vrhovnom školskom ravnateljstvu da se što hitnije raspravi i o pravopisu u školskim knjigama. Inače, u to vrijeme svećenstvo preuzima brigu oko hrvatskog jezika u školama. To je bio kvalitativni pomak u odnosu na ono učiteljstvo koje je moralo poučavati djecu na njemačkom jeziku. Posebice se to odnosilo na škole u Vojnoj krajini. Kao prodirektor viših škola i školski nadzornik, biskup Ožegović bio je vrlo upućen u stanje hrvatskog školstva prije nego što je došao u Senj na novu dužnost.

Ono po čemu je biskup Ožegović iznimno poznat u povijesti školstva Senja i njegove okolice jest ponovno otvaranje senjske gimnazije godine 1839. S njegovim dolaskom u Senj školstvo je bremenito teškoćama, što je bilo odraz sveukupnih školskih prilika u Hrvatskoj (A. Cuvaj, 1910., III.). I otvaranje jedne takve ustanove o vlastitome trošku značilo je mnogo za siromašnu senjsku sredi-

nu. On najprije otvara gramatikalni razred, a godinu dana kasnije i drugi, pa treći i tako redom. Da bi se svjedodžbe priznale na razini cijele carevine, Ožegović svaki put o svome trošku poziva ispitno povjerenstvo iz karlovačke gimnazije (A. Cuvaj, 1910, II.). A kako bi osigurao potreban broj polaznika za tu instituciju, u Senju za 40 pitomaca osniva konvikt u kome im osigurava stanovanje i hranu. U tu svrhu godine 1857. kupuje jednu trokatnicu. Za izdržavanje konvikta Ožegović je položio 23 tisuće for., a od kamata je osigurao troškove za izdržavanje pitomaca. Njegovom je zaslugom osnovan i glazbeni zavod u Senju godine 1842. Biskupu Ožegoviću pošlo je za rukom da godine 1843. senjska gimnazija dobije pravo javnosti, a dvije godine kasnije, 1845., i filozofski licej. U vrijeme biskupa Ožegovića bio je običaj da se najboljim učenicima na kraju školske godine dodjeljuju priznanja i nagrade. To je obvezno na kraju godine obavljao u svome biskupskom dvoru Ožegović. Okupio bi u svome dvoru svu gimnazijsku mladež s njihovim profesorima, kao i sve gradske predstavnike, i u njihovoj bi nazočnosti dijelio nagrade najboljim učenicima svakoga razreda. To su u pravilu bile knjige, a svakom tako nagrađenom učeniku svirala bi glazba, tzv. tuš. Pri dodjeli nagrada obično bi se držali i govori, jedan na hrvatskom, a drugi na njemačkom jeziku. Ovdje usput napominjem da je Hrvatski sabor 1848. godine imenovao odbor «za izrađenje najpotrebitijih popravakah u školah, naukah i vjerozakonih», pod predsjedanjem senjskog biskupa Ožegovića. Oni izrađuju nacrt u kojemu je temeljna podloga za odgoj «čovičnosti i narodnosti u dobrim domorodacah». Taj elaborat poslužio je za izradu «Osnova temeljnih pravilah javnog obučavanja za Hrvatsku i Slavoniju» koji je objavljen 1. rujna 1849. godine. Tom je naredbom nastala krupna promjena u cjelokupnom hrvatskom školstvu. Dakako, na njenu odgodu i primjenu značajnije su utjecale političke mijene toga doba, ali su svakako utjecale na sam ustroj cjelokupnog školstva i na programske osnove u njemu. Prema tim Osnovama gimnazije su dobile 8 razreda, i to četiri razreda niže i četiri razreda više gimnazije. Niži su se razredi zvali gramatikalni, a viši liceumi. Predloženo je da se viši razredi gimnazije podignu u Zagrebu, Osijeku, Karlovcu i u Senju. Sve je to među inim u konač-

nici znatnije pridonijelo donošenju prvog hrvatskog školskog zakona godine 1874. Posebice je značajna godina 1850. kada se licej pripaja gimnaziji. Od tada sedmi i osmi razredi gimnazije postaju prve dvije godine liceja. Koncem školske 1850./51. godine prvi se put polažu i ispiti zrelosti na senjskoj gimnaziji. To znači da je filozofski licej prestao raditi u sjemeništu, te da je studij filozofije nastavio djelovati u sastavu senjske gimnazije sve do 1919. godine.

MLADI SENJSKI TEOLOZI U ŠKOLAMA

Godine 1856. škole potpadaju pod biskupske ordinarijate, a mjesni župnici imenuju se neposrednim ravnateljima elementarnih škola. Preuzeli su unutrašnju upravu katoličkih osnovnih škola (vjeeronauk, nastava, metodika, disciplina, briga za moral mladeži i učitelja, odobravanje udžbenika). Kako je veći dio senjske okolice bio pod upravom Vojne krajine, u školama na njihovu području bili su učitelji mahom državni službenici. U senjskoj dijecezi biskupi nisu imali potpun utjecaj na škole. Stoga rijetko nalazimo polaznike senjskog sjemeništa u senjskim osnovnim školama. Ali ipak, u nedostatku učitelja bilježimo neka imena koja su se istodobno nalazila u ulozu učitelja i svećenika, baš onih sa senjskog teološkog učilišta. Već sam neke ranije naveo. Školske 1867./68. u nižoj djevojačkoj školi u Senju bilo je ukupno u sva tri razreda 82 polaznika, a u glavnoj djevojačkoj školi u sva četiri razreda 140 polaznika. Njihov je kateheta tada bio Petar Car, rodom iz Crikvenice, ali profesor u Senju i senjski teološki student. Poučavao je ovaj kateheta i polaznike nedjeljne škole (opetovnice) koju je spomenute 1867./68. šk. god. polazilo 10 učenika i 15 djevojčica. Ovaj svećenik i profesor bio je dugi niz godina u senjskoj prosvjeti. (BAS, Spisi, Senj, 1869., 1379).

Senjsko teološko učilište već je polovicom 19. st. dalo društvenoj javnosti poznatog Senjanina Emanuela Sladovića, koji je uz pučku i srednju školu pohađao i teološko učilište u Senju. Svećenikom je postao godine 1845., a kasnije i nadučiteljem u glavnoj školi u Senju. Radio je i kao profesor u nižoj gimnaziji, a u višim razredima predaje njemački, hrvatski i latinski jezik. I Stjepan Sabljak

bio je student senjskog teološkog učilišta. Nakon uspješno položenih ispita u Senju, osposobljen je za gramatikalnog učitelja i kao takav počeo je raditi na privatnoj gimnaziju u Senju. Položio je i ispite za humanističkog učitelja nakon čega je postavljen za ravnatelja senjske gimnazije. Bio je dobar svećenik i učitelj, pa ga zbog toga tadašnja generalna komanda 1868. imenuje školskim savjetnikom, a zatim i nadzornikom pučkih i srednjih škola Vojne krajine. Senjske teološke studije završili su i Toma Matić, ravnatelj senjske gimnazije, Adalberto Mikšić, profesor senjske gimnazije, Toma Petrović, profesor nižih razreda gimnazije, Šime Starčević, župnik i pisac, dr. Ante Starčević, poznati političar i pravaš, dr. Franjo Rački, povjesničar i prvi predsjednik JAZU, dr. Ivan Starčević, biskup senjski, dr. Fran Binički, svećenik i pisac, dr. Eugen Kvaternik, poznati hrvatski političar i još mnogi drugi. (I. Devčić, Senjski zbornik, br. 16, str. 55-62). Tijekom svoga djelovanja senjskim je sjemeništem prošlo, među ostalim, 90-ak svećenika sa senjskoga područja što je značajno pridonijelo višoj kvaliteti odgoja i obrazovanja senjske mladeži kao i obrazovanja svećeničkog pomlatka ovoga kraja. Mnogi su od ovih svećenika radili i djelovali u senjskim i drugim pučkim i srednjim školama, predavali uz vjeronauk i druge predmete. Spomenimo samo neke: Jakov Randić, župnik u Kraljevici i učitelj u Kostreni, Nikola Pobor, kanonik i arhidakon u Bakru, sedam godina učitelj u Kukuljanovu, Gašpar Matković, senjski kanonik, učitelj na Trsatu punih osam godina, Aleksandar Car, župnik u Crikvenici, a učitelj na Zlobinu, i mnogi drugi. Senjski sjemeništarci bili su i dr. Petar Matković, sveučilišni profesor, Ljudevit Slamnik, gimnazijski ravnatelj u Rijeci, Ivan Radetić, senjski gimnazijski ravnatelj i da ne nabrajam sve druge. (I. Devčić, Senjski zbornik, 16, str. 55-62). Mnogi su svećenici aktivno sudjelovali u javnom životu mjesta. Tako, primjerice, nalazimo svećenika i učitelja Josipa Accurtija u odboru za izgradnju pučke škole u Senju godine 1872. (Zapisnik sjednica gradskih zastupnika Senja od 1872.). Njegovo ime nalazimo i u Upravnom odboru društva Sv. Jurja koji skrbi za kvalitetniju ulogu pučke mladeži u senjskim pučkim školama. Uz njega je isto tako dosta aktivan i vjeroučitelj Anton Bosnić, kao član Upravnog odbora društva Sv.

Jurja. Posebne zasluge imaju njihovi profesori, istaknuti prosvjetni djelatnici i znanstvenici. Naveo bih samo neke, iz Senja: Antun Bosnić, Josip Demelli, Antun Lončarić, Ivan Pavelić, Milan Pavelić, Ivan Radetić i Josip Šojat. Iz okolice Senja: Petar Car iz Crikvenice, Josip Burić iz Kraljevice, Viktor Burić iz Kraljevice, Stanko Gauš iz Kraljevice, Franjo Ksaver Livak iz Novog Vinodolskog, Josip Modrić iz Križpolja, Vinko Mrzljak iz Novog Vinodolskog, Vinko Parac iz Bribira, Antun Perković iz Križpolja, Ivan Potočnjak iz Novog Vinodolskog i još drugi. (M. Bogović, 1999.). Svi ovdje spomenuti i još mnogi drugi dali su značajan prinos kvalitetnoj izobrazbi pučke i srednjoškolske mladeži, ali i svećeničkog pomlatka u senjskom sjemeništu. Kao profesori, a senjski sjemeništari, u Senju je radilo njih 40. Od toga broja 10 ih je rođenih Senjana. U Lukovo dolazi za mjesnog učitelja 1896. svećenik Venceslav Potočnjak iz Novoga, inače senjski student i polaznik teološkog učilišta u Senju, i tamo ostaje sve do 1903. Učiteljska mu je plaća iznosila 16 forinti i 66 novčića. Prema cjelovito sačuvanoj školskoj dokumentaciji, ovaj svećenik i učitelj ostvarivao je zapažene rezultate u radu s djecom. Bar tako bilježe županijski školski nadzornici prilikom posjeta ovoj školi. Sve je usklađeno s propisanim školskim ciljevima i zadaćama pa su i rezultati na kraju ohrabrujući. Tako visoko obrazovan i sa svećeničkim ugledom ovaj je učitelj u Lukovu često bio posjećivan od visokih crkvenih dostojanstvenika, ali i državnih službenika. Spomenuo bih samo primjer da je u dva navrata, upravo u vrijeme njegova učiteljskog djelovanja, ali i prije za vrijeme učitelja i svećenika Antona Pollessija, ovo malo podvelebitsko mjesto posjetio dr. Izidor Kršnjavi, predstojnik Ureda za bogoštovlje i nastavu, sa svojim suradnicima, ali u posjete je dolazio onodobni senjski biskup, kako bi se i sam uvjerio u rezultate školskog uspjeha (Školska spomenica škole Lukovo). Iako nemamo tako sačuvanih školskih dokumenata u ostalim školskim sredinama, nemamo razloga ne vjerovati da nije tako bilo i u drugim školama, u drugim mjestima, gdje su svećenici, polaznici senjskog teološkog učilišta djelovali i takve rezultate ostvarivali. Sve to zajedno pridonosilo je onoj razini odgojnih i obrazovnih postignuća škola na senjskom području, u čemu je svakako neprocjenjiva

zasluga učitelja obrazovanih na senjskom teološkom učilištu. Stoga među inima i zaključujemo da Senj s okolicom, zahvaljujući svom teološkom učilištu, ima vrlo bogatu školsku prošlost i da suvremeni naraštaji imaju mnoga stručna i znanstvena vrela iz kojih mogu dalje bogatiti i oplemenjivati prosvjetna i duhovna ostvarenja.

Donošenjem prvog hrvatskog školskog zakona godine 1874. raskidaju se dotadašnji odnosi Crkve sa školama. Ovaj zakon Crkvi, koja se od samih početaka razvoja školstva u Hrvatskoj jedino brinula o odgoju i obrazovanju, oduzima upravu i nadzor, ali joj ostavlja i dalje skrb za vjeronauk. Stoga Crkva smatra da ovaj Zakon malo pridonosi ugledu učitelja, ugledu škole kao i odgoju u cjelini (Hartmann, 1893., str. 13). Dakle, nakon donošenja spomenutog školskog zakona u školama ostaju svećenici kao vjeroučitelji, a u mjestima gdje nije bilo traženih učitelja, nastavu su i dalje izvodili svećenici. Kao primjer, naveo sam učitelja i svećenika u Lukovu.

PREMA ZATVARANJU SENJSKOG SJEMENIŠTA

Drugo razdoblje djelovanja sjemeništa u Senju nije bilo ni malo lakše od protekloga, od njegova osnivanja. Nezadovoljni su sa stjecanjem znanja u gimnaziji, jer se nije osiguravala ona razina znanja koja im je potrebna za daljnji nastavak studija teologije. U sjemeništu osiguravaju svojim polaznicima besplatan stan i hranu. Međutim, nakon smrti biskupa Ožegovića i mnogih nastojanja biskupa Soića oko ponovnog otvaranja filozofskog liceja, ali nakratko, 1875. godine, zbog slaba interesa za svećenička zvanja i nedostatka profesora, opet dolazi do pripajanja sedmih i osmih razreda gimnaziji. Polaznici su se morali kvalitetno pripremati za prijemne ispite. Posebice su teškoće nastale ukidanjem viših razreda gimnazije 1885. godine. Senjska se gimnazija pretvara u četverogodišnju nižu realku, koja tako djeluje gotovo punih deset godina, sve do školske 1894./95. godine. Te godine Senj ima dvije opće pučke škole sa 6 učitelja koje pohađa 120 dječaka i 141 djevojčica. Ovdje treba spomenuti i trgovačku školu koja je otvorena 15. listopada 1883. godine, u trajanju od tri godine. Na zamolbu Trgovačko-obrtničke komore u Senju do-

pustila je Kraljevsko-zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, da se u Senju osnuje Naukovni tečaj za obrtničku i trgovačku mladež u cilju promicanja i unapređivanja teoretsko-naukovne izobrazbe trgovačko-obrtničke mladeži. Kada je tečaj prestao s radom 1894. godine, osnovana je šegrtska škola. Prema statutu, šegrtske su se škole dijelile na dva dijela: niži je odjel trajao jednu godinu i imao je jedan razred, a viši odjel imao je tri razreda i trajao je tri godine.

Sjemenište je moralo raditi u skromnijim uvjetima i sa smanjenom nastavnom osnovom, ali su se ulagali veliki naponi kako bi svećenički kandidati mogli upisati studij teologije. Ožegovićianum nadoknađuje nedostatak viših razreda gimnazije, a njihovim ponovnim otvaranjem godine 1893. u višim se razredima gimnazije pripremaju svećenički kandidati. Ne zadugo. Zbog slaba odaziva kandidata za svećenike, posebice prije, a i za vrijeme Prvoga svjetskog rata, sjemenište se zatvara 1919. godine. Tako je završeno i drugo važno razdoblje djelovanja ovog visokog učilišta u Senju koje je trajalo sve do godine 1933.

S velikom željom i upornošću biskupa Ivana Starčevića ponovno se senjsko sjemenište otvara 15. siječnja 1934. godine i traje do 1940. kada se zauvijek zatvara. Ovo kratko vrijeme djelovala je izobrazba mladih teologa u ustanovi pod nazivom Viša bogoslovna akademija u Senju i u tom je vremenu pripremalo teološko obrazovanje 113 polaznika. Razlozi su ovom zatvaranju isti ili slični prethodnima, pomanjkanje novca i profesorskog kadra. A ta je činjenica stalni pratitelj svih školskih ustanova na senjskome području do danas (M. Bogović, 1999.).

NEKOLIKO ZAKLJUČNIH PRIPOMENAKA

Senj s okolicom u svojoj prošlosti je bio snažno školsko i kulturno središte, za što ponajprije treba zahvaliti postojanju i djelovanju senjskih škola, ali i biskupije, oko koje se više od stoljeća okupljala duhovna inteligencija, djelovala u njoj, a i sama dosta pridonosila stvaranju kvalitetnih i obrazovanih ljudi koji su držali škole, poučavali mladež i stvarali jedan višestoljetni intelektualni kontinuitet na

ovom senjskom prostoru. U početku su se znali nositi sa znanjem gotovo jednakim onome na Zapadu, kasnije su zbog političkih, društvenih i ekonomskih razloga malo zaostajali, pa su se morali gotovo sami i uz malu pomoć sa strane snalaziti i osiguravati onu kvalitetu znanja koja ih je podjednako držala na razini ostalih susjednih područja pa i šire. To je rezultiralo velikom potrebom otvaranja škola, držanja onih školskih institucija u kojima su odražavale potrebe ne samo Crkve već i cijelog građanstva koje se u svojoj prošlosti školovalo u svome mjestu. Na taj način Senj je tijekom minula dva stoljeća stvarao tako snažnu intelektualnu jezgru upravo u gimnaziji, odnosno u sjemeništu da je čvrsto stajao uz sam bok najvećih školskih središta, poput Zagreba, Karlovca ili Varaždina. U njemu su djelovali ili učili, odnosno školovali se istaknuti hrvatski politički djelatnici, znanstvenici, gospodarstvenici, učitelji, profesori i ini intelektualci koji su svojim djelima obilježili svoje vrijeme i ono doba o kojemu je ovdje riječ. S pravom se može zaključiti da je Senj na početku devetnaestoga stoljeća, a posebice sredinom toga stoljeća, doživio zlatno doba školstva. To nije bilo uvijek bez teškoća, ali s obzirom na sve društvene i političke okolnosti toga vremena, Senj s okolicom bio je značajan čimbenik u stvaranju više kvalitete hrvatskog školstva u cjelini. Tome je značajnije pridonijelo i senjsko sjemenište koje je ove godine s ponosom obilježilo 200. obljetnicu.

IZVORI I LITERATURA:

1. VERZEICHNIS-BAS, Spisi-1801. (popis đaka niže i više pučke škole u Senju za zimsko polugodište 1801.).
2. BAS (Biskupski arhiv u Senju), F XIII, br. 36 - mjesečno izvješće iz godine 1803.
3. BAS (Biskupski arhiv Senj), FXIV, br. 15 B - mjesečno izvješće za godinu 1804. Generalnoj komandi Karlovac-Varaždin.
4. BAS (Biskupski arhiv Senj), F XVI B, br. 22 - polugodišnje izvješće iz godine 1809.
5. BAS (Biskupski arhiv Senj), Svezak FATA PAROCHIARUM, 1836.
6. LJETOPIS PUČKE ŠKOLE LUKOVO (Pismohrana osnovne škole S.S. Kranjčevića Senj).
7. SPOMENICA ŽUPE SV. JURAJ.
8. BACH, FRANZ: Otočaner Regimentsgeschichte, Karlstadt, 1855.
9. BALENOVIĆ, VID: Školstvo u Lici do razvojačenja Vojne krajine, Lički kalendar, Zagreb, 1934.
10. BOGOVIĆ, MILE: Crkvene prilike u Senju u 14. st. i Statut Senjskog kaptola, Senjski zbornik 13, Senj, 1988.
11. BOGOVIĆ, MILE: Prijelazno stoljeće senjske crkve (1450.-1550.), Senjski zbornik 17, Senj, 1990.
12. BOGOVIĆ, MILE: Senjska gimnazija od osnutka do smrti biskupa Mirka Ožegovića (1725.-1869.), Senjski zbornik, Senj, 1989.
13. BOGOVIĆ, MILE: Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama senjskoj i modruškoj ili krbavskoj do 1940. godine, Sakralna baština, Senj, 1999.
14. CUVAJ, ANTON: Građa za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, sv. I-XI.

15. DUMBOVIĆ, IVAN: Razvoj školstva u Hrvatskoj, zbornik radova, Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991., str. 82-104.
16. FRAS, FRANJO JULIJE: Topografija karlovačke Vojne krajine, Gospić, 1835.
17. KIRIN, JOSIP: Razvitak hrvatskog pučkog školstva, Zagreb, 1886.
18. MAGDIĆ, MILE: Topografija i povijest grada Senja, Senj, 1877.
19. RAČKI, FRANJO: Stogodišnjica senjskog sjemeništa, Katolički list, 1906., br. 3.
20. RAGUŽ, MIRKO: Senjsko pučko školstvo, Školske novine, Zagreb, 1994.
21. ROKSANDIĆ, DRAGO: Vojna Hrvatska-La Croatie Militaire, I, II, Zagreb, 1988.
22. SABLJAK, STJEPAN: Kronika Senjske gimnazije, Senjski zbornik 17, 1990.
23. XXX: Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegova početka do konca godine 1895., Zagreb.

SEMINARY AND SCHOOL SYSTEM IN SENJ AND SURROUNDINGS

Summary:

Toward the end of 2006, Senj celebrated, modestly but with dignity, the anniversaries of the public schooling (360 years of public elementary school, 170 years of national elementary schools at Krasno, Sv. Juraj (Saint George) and Vratnik and thus considerably contributed to entire riches of the past. Not long ago 26 elementary schools were operating in Senj, and today (in 2007) there is only the elementary school "S.S. Kranjčević" with 432 pupils with regional classes at Sv. Juraj with 61 pupils, at Krasno with 56 pupils, at Vratnik with 12, at Krivi Put with 2 and at Jablanac with just one single pupil. In September 2007 this school will close down, because it remains without pupils. The Secondary school "P.R. Vitezović" is operating in Senj with an uncertain future, due to lack of students. In the past even a High school was founded in 1906, and started with the academic year 1906/07; the only High school in northern Croatia, well-known for many important persons who marked those times and left a permanent seal on the Croatian intellectual, political and economic life. This is about the Seminary and Theological Seminary in Senj. This is also the point in question. More than 200 years ago the Seminary was founded in Senj and within it the Theological Seminary with a duration of four years. For a while the High school of Philosophy was operating within it. During that period over one thousand students studied there, and about 700 priests graduated from this school in Senj. This text presents the educational work of these institutions.

Key words: teacher, priest, student, school, grammar school, high school, theological studies